

Є. Л. Стрельцов,

докт. юрид. наук, докт. теології, проф.,
завідувач кафедри кримінального
права НУ «Одеська юридична
академія», член-кореспондент
НАПрН України, вчений секретар
Південного регіонального центру
НАПрН України, заслужений діяч
науки і техніки України

УНІВЕРСАЛЬНІ ВИЗНАЧЕННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ: ДОДАТКОВІ АРГУМЕНТИ

Право у його загальному визначенні має своїм завданням регулювання суспільних відносин, що виступає, як відомо, необхідною складовою процесів державного будівництва, функціонування суспільства, розвитку людини і громадянина¹. Кримінальне право, як визначено в ч. 1 ст. 1 Кримінального кодексу України, має своїм завданням правове забезпечення (регламентацію) охорони тих суспільних відносин, які складають сутність найбільш значущих соціальних цінностей, від злочинних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання злочинам. У зв'язку з цим загальна та галузева правова регламентація виступають важливою умовою створення та підтримки стабільного правопорядку в суспільстві через створення необхідної правової бази для охорони встановлених суспільних відносин.

При цьому кожна галузь права саме через галузеві норми конкретизує відповідну регламентацію, встановлює своє правове упорядкування, яке набуває реалізацію в певній сукупності юридичних засобів. Вони включають в себе певне сполучення дозволів, заборон, позитивних зобов'язань, що створює бажаний соціальний стан та конкретну ступінь сприятливості або несприятливості для задоволення інтересів суб'єктів права. Сутність криміна-

---

¹ Стрельцов Є. Л. Основне завдання законодавства – регулювання чи регламентування регулювання суспільних відносин: деякі міркування. *Вісн. ПРЦ НАПрН України*. 2016. № 9. С. 8–14; Стрельцов Є. Л. Правове регулювання або правове управління: привід для обговорення. *Вісн. ПРЦ НАПрН України*. 2017. № 10. С. 8–17.

льного права полягає насамперед у визначенні та закріпленні заборонених моделей людської поведінки, вчинення яких дає змогу державі застосувати певні санкції – примусові заходи карального характеру, метою яких є не тільки покарання відповідної особи, а й створення умов для запобігання у майбутньому вчинення таких дій цією або іншими особами. Це, до речі, дозволяє вважати, що кримінальне право у своєму загальному визначенні – це право покарання та запобігання.

Заборонені моделі людської поведінки традиційно попередньо визначаються у відповідних дефініціях, які в законодавчому виразі закріплюються у певних диспозиціях. Саме дефініція, яка формує правову матерію нормативного акту, має містити поняття та істотні ознаки явища, предмета, виступає одним із основних понять у процесі правотворчості у кримінальному праві. Особливість кримінально-правової дефініції полягає в тому, що, регламентуючи правову охорону, вона заздалегідь містить негативні наслідки в разі вчинення забороненої моделі поведінки.

Усе це потребує в процесі первісної правотворчості та/або при удосконаленні чинних кримінально-правових положень обов'язкового дотримання змістовних правил та вимог юридичної техніки: як основної її складової – законодавчої техніки, так й інших її складових, до яких відносять методи, правила, прийоми, засоби та ін. Дотримання цих правил та вимог є необхідною умовою формалізованої якості відповідних кримінально-правових актів.

Частіше за все дефініції мають вигляд юридичних конструкцій, метою розробки яких є сумісне зведення воєдино нормативного матеріалу, доктринальних положень, відомостей суспільного життя (практики), пов'язаних із тим чи іншим конкретним питанням, галуззю діяльності або правовою проблемою. Багато в чому саме юридичні конструкції дають можливість на первісних етапах теоретично розібратися та спробувати необхідним чином систематизувати достатньо аморфну масу явищ та процесів з метою подальшого

встановлення їх юридичної природи та закріплення за необхідності у кримінально-правових приписах.

При цьому проблема юридичної термінології полягає в тому, що законодавчі визначення виступають не тільки, умовно кажучи, інструментами законодавчих приписів, а й у більшості випадків – самостійними правовими приписами, порушення або недотримання яких може мати для суб'єкта, як вже було вказано, небажані наслідки, що достатньо наочно проявляється саме у кримінальному праві. Складнощі, які можуть при цьому виникнути, полягають у тому, що доктринальні, законодавчі визначення, а також визначення, напрацьовані у практичній діяльності, мають певні проблеми при їх, так би мовити, кінцевих «найменуваннях». Що це взагалі за «найменування»: відповідні поняття, або відповідні терміни, або щось інше? Причому «поняття» та «терміни» мають різний зміст і їх неможливо ототожнювати, що підкреслює складність цього питання, тому що саме «найменування» того чи іншого визначення багато в чому «підказує» сутність його змісту. У зв'язку з цим взагалі вважається, що «поняття» – це форма визначення, яка відображає істотні властивості предметів і явищ. Основна логічна функція «поняття» – виділення загального, яке досягається за допомогою відволікання від усіх особливостей окремих предметів певного класу. У той же час призначення юридичного терміна полягає в тому, щоб надати відповідне найменування відповідному правовому поняттю². Традиційно виділяють декілька категорій юридичних термінів. Нас цікавить група спеціальних юридичних термінів, які мають особливий правовий зміст і в яких відображаються особливості права як специфічного суспільно-правового явища.

Саме такий достатньо стислий підхід до аналізу цієї складної проблеми все ж дає змогу звернути увагу на окремі терміни/поняття, які мають не тільки суто кримінально-правовий характер, а й використовуються у різних аспектах у доктрині, у визначеннях в законодавстві, можуть мати різне практичне

---

² Стрельцов Є. Л. Правове регулювання або правове управління: привід для обговорення. С. 8–17.

тлумачення. На нашу думку, в таких випадках мова має йти перш за все про так звані універсальні кримінально-правові поняття, які мають достатньо загальне термінологічне визначення³. Так, у кожному конкретному випадку кримінально-правової й іншої оцінки діянь мова може йти про перехід від універсальних понять до їх індивідуальної реалізації (визначення) та їх застосування, але в своєму загальному визначенні мова йде саме про універсальні поняття. З нашої точки зору, до таких визначень належить поняття/термін «викрадання»⁴, яке акумулює, охоплює суттєві ознаки багатьох подібних діянь, які у своєму «індивідуальному» значенні можуть характеризувати різні діяння за своєю спрямованістю, ціллю, ознаками, ментальним «забарвленням» та ін. Тому для викрадання характерним, на нашу думку, є не стільки наскрізна ознака, скільки його опірність, так званий збиральний характер.

Це визначення є достатньо сталим не тільки на рівні національного, зокрема, кримінального права, а й у міжнародно-правовій практиці, в тому числі воно виділяється як одне з основних у багатьох основних міжнародно-правових документах, що підкреслює саме його універсальність та опірність. У чинному Кримінальному кодексі України воно використовується не тільки у розділі VI («Злочини проти власності»), де має так зване домінуюче становище, а й у різних статтях низки інших розділів Особливої частини, зокрема, у розділі III («Злочини проти волі, честі та гідності особи») (ст. 146); у розділі VI («Злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина») (ст. 158); в розділі IX («Злочини проти громадської безпеки») (ст. 262), в розділі XIII («Злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів чи заволодіння ними шляхом шах-

---

³ *Примітка.* Термін «універсальний» у тлумачних словниках української мови визначається як такий, що охоплює все або багато чого у якійсь ділянці, галузі життя; всеосяжний; придатний для всього або для багато чого; який має різноманітне призначення. Словник української мови: в 11 т. Т. 10. 1979. URL: <http://sum.in.ua/s/universaljnyj> (дата звернення: 5.08.2017).

⁴ *Примітка.* Дія за значенням «викрасти», «викрадати» відповідно до словника української мови означає забирати потай кого-, що-небудь у когось, звідкись. Словник української мови: в 11 т. Т. 1. 1970. URL: <http://sum.in.ua/s/vykradaty> (дата звернення: 5.08.2017).

райства або зловживання службовим становищем») (статті 308 та 312); у розділі XIV («Злочини у сфері охорони державної таємниці, недоторканості державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації») (ст. 357); у розділі XIX («Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини)») (статті 410 та 432). Саме використання визначення «викрадення» для законодавчої характеристики суспільно небезпечних діянь, які містяться в різних розділах Особливої частини, допускає на законодавчому рівні можливість їх посягання на різні родові (групові) об'єкти, підкреслює саме його всебічність, тобто універсальність.

Це визначення використовується, як було вказано, і на міжнародно-правовому рівні, наприклад, у Конвенції про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей 1980 р., Декларації ООН про захист усіх осіб від насильницьких зникнень 1992 р. та ін.

У цілому таке широке міжгалузеве використання цього визначення потребує, на нашу думку, певної офіційної уніфікації його тлумачення для того, щоб надати необхідної правової однаковості його застосуванню.

Викладене також дозволяє вважати, що в різних галузях права, в тому числі й у кримінальному, можуть існувати визначення, які виражаються у змістовному понятті та закріпленні у відповідному терміні й мають так званий універсальний характер, тобто охоплюють багато суттєвих ознак, характерних для відповідного діяння, правового інституту.